

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЈЕ: Судир на национализмите

Еден долго присутен стереотип го отсликува Балканот како европско „буре барут“. Во таа слика влегуваат национални судири меѓу ситни и алчни држави. Таквата слика се создала кон крајот на XIX и во почетокот од XX век и се „покажала како точна“ со Балканските војни и со сараевскиот атентат во 1914 година. Но, оваа груба историска слика во голема мера е неправедна. Првата светска војна навистина започнала со судирот меѓу Австро-Унгарија и Србија, но луѓето од регионот никако не се тие што ја претвориле во оној глобален масакр што го знаеме сите. Освен тоа, Југоисточна Европа котира ниско на списокот со ужасите сторени во XX век. Меѓутоа, тоа не ги ослободува национализмите во Југоисточна Европа од одговорноста за предизвикување непотребни судири и ужасни злосторства.

Оваа наставна збирка нема цел да ги отслика ужасите на националните конфликти во Југоисточна Европа. Впрочем, се обидовме да го избегнеме тоа и повеќе се стремевме да ги покажеме аргументите и идеологиите што некому може на прв поглед да му изгледаат легитимни, но кои во суштина ги поттикнале луѓето да станат насилни. Сметаме дека критичкото разгледување на таквите извори на часовите по историја ќе им помогне на младите да станат зрели и одговорни граѓани.

Исто така, со ова поглавје си зацртавме цел да покажеме дека националните конфликти не се вечни. Всушност, искуството од историјата во Југоисточна Европа, а уште повеќе во другите европски региони, јасно покажува дека конфликтите завршуваат, дека националните предрасуди и омразата можат да се заменат со попозитивни ставови и дека може да се создаде подобар и побезбеден свет и дека токму тоа и се случува. Подемот на Европската Унија и примерот со француско-германските односи во текот на последниве пет десетлетија се охрабрување. Слични подобрувања веќе може да се видат во делови од Југоисточна Европа. Таквите еволуции не мора да значат дека националната држава ќе згасне и дека ќе стане ирелевантна. И покрај сите очекувања дека националната држава постепено ќе се изгуби, денес е очигледно дека, барем, во еден значително долг период, националната држава и натаму ќе има важен удел во европската политика и низ светот. Националната идентификација и натаму ќе биде значајна во нашиот животен век, а еволуциите на националните држави ќе влијаат врз нашиот живот. Затоа, исклучително важно е да се погрижиме нашите национални држави да станат добри рамки за нашата заедничка иднина.

IVa. Идеологиите впрегнати во создавањето судири

IV-1. Националните предрасуди кон Германците во Хрватска (1866)

Никогаш не би сакал руса Германка. Еднаш, по некоја зла судбина, сретнав еден таков германски ангел на вечниот мир. Си ја потврдивме заемната љубов и потоа таа

германска мома почна да ми ја свира *Манастирски свона (Les cloches du monastere)*, а јас фатив да се просевам. А потоа ми ја читаше Матесоновата *Бергруин*. А јас заспав. И русокосата воздигнуваше по половина час дневно, и така седум дни – а осмиот ден веќе ја немаше. Ги сакам хрватските *ѓа*

волицы со кои човек мора да се бори повеќе отколку со германските „Лујзи“ кои се млаки како некакви лошо приготвени лимонатки.

Šenoa, стр. 164.

? Што мисли авторот за германските девојки? Вистина ли е тоа? Познати ли ви се и други предрасуди спрема други народи? На која нација или социјални групи најмногу се однесуваат вицовите во вашата земја? Според вас, каква улога играат, стереотипите и предрасудите? Имаат ли некаква реална основа?

IV-2. Спомените на д-р Риза Нур за тоа зошто одбил да се венча со туѓинка (1910)

Бевме во Парламентот. Во тоа време добивав многу брачни предлози. Една од кандидатките беше мошне богата и убава. И самата девојка многу го сакаше тоа и многу се трудеше. За малку моево срце ќе ѝ се приклонеше. *Беше Албанка. Само поради тоа не се оженив со неа. Велев „мора да земам Турчинка“.* Досега во семејството не сме имале туѓа крв.“

Nur, стр. 318.

? Како го објаснувате ставот на писателот? Што мислите за неговата одлука?

IV-3. Разлики околу грчката *Мегали идеја* – разговорот на професор Николаос Сариполос со кралот Џорџ I (1877)

[...] една држава со главен град Константинопол, во која под жезолот на Вашето Височество, покрај Крит, спаѓаат Тесалија и Епир, Тракија, Македонија, Црно Море до пред Требизонд, Мала Азија и сите острови во Егејот, не исклучувајќи ја и мојата земја, Кипар... „Премногу ги растегнувате границите на Грција“ ме прекина кралот.

Politis, стр. 63.

🔑 Николаос Сариполос (1817-1887), стручњак по право, научник и професор на Универзитетот во Атина во своите *Мемоари* опишува еден разговор со кралот Џорџ I (1863-1913) во 1877, во кој му ги образложил своите гледишта за териториите што требало да ѝ припаѓаат на Грција.

? Зошто кралот го прекинал разговорот? Што сакал да му објасни авторот на кралот?

IV-4. Историчарот Александру Д. Ксенопол го дефинира романскиот национален простор (1888)

Затоа, првиот недостаток на нашата географска положба е дека, во споредба со латинските нации, кои ја градат Западна Европа како континент, ние, источните Латини, сме како изгубен остров во океан од туѓи народи.

Поради тоа, бидејќи судбината сакала да го фрли романскиот народ северно од Дунав, денес тој живее на пространа територија од 300 000 квадратни километри, речиси колку целата површина на Италија и на површина поголема од половина Франција, вrameна меѓу три големи реки кои прават триаголен облик. Овие реки: се Дунав, на југ, Дњестар, како источна граница и големата притока на Дунав, реката Тиса, како западна граница. Во ова подрачје Романците градат – речиси секаде – компактен народ, а и некои од гореприкажаните краишта, кои се како островчиња зад границите ги сметаат за свои.

Xenopol, I, стр. 43.

🔑 Александру Д. Ксенопол (1847-1920) бил еден од водечките романски научници во областа на хуманитарните науки во текот на XIX век. Опширно пишувал и објавувал на разни

теми, но се здобил со национално и европско признание со неговиот придонес кон романската историја и теоријата на историјата. Автор е на првата повеќетомна синтеза на романската историја.

? Како се претставени романскиот идентитет и романскиот национален простор? Сметате ли дека претставувањето на националниот простор има идеолошки и политички цели?

Познати ли ви се ситуации кога неколку нации полагаале право на истите територии? Наведете примери.

IV-5. Национални поделби во Османлискиот парламент (1908-1914)

Унионистите (Младотурците) во своите напади против нас тврдеа дека сме се здружиле ние, не-Турците, со туѓинците, кои биле предавници на татковината. Тоа беше сосема спротивно на стварноста и лага. Вистина е дека опозицијата во своите редови имаше Турци, Арапи, Албанци, Грци и Ерменци, но нив ги имаше и кај унионистите [...] со силна организација, возможно беше унионистите да се лишат од власт по законски пат. Во тоа време Арапите беа наумиле да основаат политичка партија. Неопходно беше сето тоа да се опфати во Вавилонската кула. Вавилонската кула не е лоша, затоа што и унионистите се такви. Впрочем, целата земја е таква, што да се прави? Се разбира, и Парламентов ќе биде таков. Арапите имаат многу опасни националистички идеи. Ако се направи преседан, крајот ќе ни биде тежок. Парламентот ќе ни биде како австрискиот. И Грците, ако не отворено, тогаш имплицитно, ја поддржуваат оваа идеја [...] Лично јас сум готов да загинам за турството, но тоа го кријам како тајна. Никому не зборувам за тоа. Ако го правиме тоа отворено [ако отворено зборуваме за турскиот национали-

зам] и другите ќе имаат легитимна основа да настапат отворено. Тоа, од своја страна, значи поделба на земјата и нејзин крај. Татковината (*vatan*) се протега дури од Скадар до Басра и Јемен. Во неа има седумдесет и два и пол елементи. Оваа состојба е најголемата слабост на Турција и најголема закана и опасност за неа. Ете, зошто ме потресува помислата да се основаат национални партии. Во тоа време, и покрај тоа што и самиот беше Албанец, Хусеин Цахид пишуваше написи за „доминантната нација“ против Грците во Танин.

Вистина е дека не го спомена турството по име, но употребата на изразот „доминантна нација“ не беше прифатлива во еден уставен режим. Збеснав поради лудите ставови на човеков и велев „ова го прави или намерно или амбицијата му го заматила видот со дебело и темно перде од неукост. Не гледа колку огромна штета ѝ подготвува на државата“. Всушност, не беше исправно да се зборува за „доминантна нација“ зашто земјата се состоеше од голем број различни нации [*милет*]. Инаку, не може да има никакво уставно уредување. Друго ќе беше ако Турција владееше на тие подрачја како со колонии со посебни закони. Тогаш тие немаше да се избираат за пратеници. Како и да е, Турција немаше таква моќ [...] Грците навистина се разгневија. Беа против таа доминантна нација. Тие написи беа како искри во буре барут. Јас посакував да го употребеше зборот Турци наместо доминантната нација. Не кажа така, не можеше [...] Нема врска, се обидов да ги зберам опозициските групи. Зборував со важните пратеници. Арапите не сакаа да се обединат во заедничка партија. Абдулхамид Зохрави ја предводеше таа група. Бев во добри односи со Шукри Асали, пратеникот од Дамаск. Наивен човек си беше. Ми се отвори и ми ги кажа своите идеи. Не го спречував. Идејата му беше да изградат умајадска држава во Дамаск [...] Им се заканив на Арапите: „Ако основате арапска партија, ние ќе основаме турска партија и ќе се обединиме со унионистите. Е, тогаш

ќе видите кој ќе настрада“. Се преплашија. Ми ја прифатија идејата. И Народната партија не сакаше да се приклучи поради охрабрувањето од Гумулчинели. Сторив сè што можев и ги убедив и нив.

Nur, стр. 328-332.

Како може да ги сфатиме проблемите на кои се упатува во текстот? Што мислите, кои идеолошки промени и политички ставови го мачеле авторот?

IV-6. Прогласите на антиколонијалната борба на кипарските Грци (1955)

А.

Со Божја помош, со верба во нашата честита борба, со поддршка од сиот елински свет и со помош од Кипарците, СЕ КРЕНАВМЕ НА БОРБА ЗА ДА ГО ОТФРЛИМЕ БРИТАНСКИОТ ЈАРЕМ, и за свој борбен крик го зедевме повикот што како светиња ни го оставиле во аманет нашите предци: СМРТ ИЛИ ПОБЕДА.

БРАЌА КИПАРЦИ,

Од длабочините на минатото, сите што ја прославија грчката историја чувајќи ја својата слобода, сега ги впериле очите во нас: воините од Маратон и од Саламина; 300-те војници на Леонида и борците во епската албанска војна. Во нас сега гледаат борците од 1821, борците кои ни покажаа дека ослободувањето од јаремот на властодржецот секогаш се добива со национални држави [...]

Сиот елински свет гледа во нас и нè следи загрижено, но и со национална гордост.

Ајде да им одговориме со дела и да им покажеме дека сме им достоини.

Време е да му објавиме на светот дека меѓународната дипломатија е НЕПРАВЕДНА и во многуте зборови КУКАВИЧКА и дека кипарскиот дух е јуначки. Ако нашите владетели одбијат да ни ја вратат слободата, можеме да си ја земеме со свои РАЦЕ и со својата КРВ.

Да му покажеме на светот дека вратот на денешниот Грк одбива да го носи јаремот. Борбата ќе ни биде тешка. Владетелот е опремен и многуброен.

Ние имаме ДУХ. На наша страна е ПРАВДАТА. Затоа и ЌЕ ПОБЕДИМЕ.

ДИПЛОМАТИ ОД ЦЕЛИОТ СВЕТ,

Гледајте што правите! Срамно е во дваесеттиот век луѓе да леат крв за слободата, за тој Божји дар за кој и ние се боревме на ваша страна и за кој вие барем тврдите дека сте се бореле против нацизмот и фашизмот.

ГРЦИ

Каде и да сте, почујте ни го повикот:

НАПРЕД! СИТЕ СЛОЖНО ЗА СЛОБОДАТА НА КИПАР [...]

ВОДАЧОТ

ДИГЕНИС

Grivas-Dighenis, стр. 34.

Двата прогласа ги дал полковник (подоцна генерал) Георгиос Гривас (1898-1974), кој, откако служел во Грчката армија, се вратил на Кипар да ја предводи ЕОКА и повел герилска борба против Британците, со крајна цел Кипар да се ослободи од колонијалната власт и да се обедини со Грција. За исходот од таа борба, види и I-39.

Б.

1 април

„КРЕНЕТЕ СЕ ЧЕДА НА ГРЦИЈА
ДА ЈА ОСЛОБОДИТЕ СВОЈАТА ЗЕМЈА“

Грст опколен народ против Империјата со 500 милиони поданици, кому оружје му е ДУШАТА, а друшка му е ВЕРБАТА, му задава татнежни удари на моќниот Голијат кој е вооружен со материјална сила. Ова е борба на ПРАВДИНАТА, која создава МОРАЛНА МОЌ и ги вдахнува најблагородните идеали, против НЕПРАВДАТА и насилништвото.

[...]

Извојувавме морална победа. Империјата се тресе понижена. Кипар, за многумина непознат, дури и за некои дипломати, денес е во средиштето на светското внимание, неволја е за Англоамериканците и рак-рана за Англичаните. Сите либерални народи се на наша страна.

[...]

Помина времето на капитулациите. Помина времето кога се живееше на сметка на малите и немоќните. Денес победуваат ПРАВДАТА и МОРАЛОТ. Не може да нè порази ниту долниот

Англоамерикански сојуз против нас ниту англо-турскиот заговор – тоа силничко создание на двајца вешти опортунисти.

Parageorgiou, стр. 138-139.

Како водачот на кипарското движење ја оправдува ослободителната борба? Знаете ли за други антиколонијални движења од 50-тите години на XX век?

Споредете го со текстовите I-8 и I-22. Општо гледано, каква цел има еден проглас? Земете лист хартија и поделете го на три столбови. За секој од текстовите одговорете ги следниве прашања, постојано имајќи на ум дека прогласот е комуникациско средство: Кој го напишал? Кому му е упатен? Кога е објавен и во какви околности? Напишете ги аргументите што се користеле за да се оправда ослободителната борба. Што забележувате? Дали мислите дека еден проглас треба да следи одредени реторички правила за да може да ги постигне неговите цели?

IVБ. Конкретни конфликти

IV-7. Стјепан Радиќ, сакаме своја хрватска татковина во југословенската заедница (1918)

Ние со вас (со Кралството Србија и со Кралството Црна Гора) сакаме единствена надворешна меѓународна државна граница, [...] но, исто така, сакаме да си ја задржиме и својата внатрешна хрватска државна граница и тоа поради овие причини:

Прво, ние, Хрватите, сакаме на својот селански народ целосно да му го оживотвориме неговото селанско право според нашите посебни прилики и потреби [...]

Второ, ние, Хрватите, сакаме својата хрватска држава да ја уредиме не само врз селански, туку и врз словенски темели, така што, на пример, германскиот јазик ќе го замениме со чешкиот и ќе настојваме кај нас да ги пренесеме и да ги пресади сите оние чешки уредби и закони што ни одговараат; вие, напротив, пренесувате уредби и закони од туѓ свет, иако напреден, а ние не сакаме поради тоа безуспешно да се препираме со вас и во сите работи вечно да бидеме малцинство.

Трето, ние, Хрватите, имаме намера сиот свој

јавен живот да го уредиме врз христијанските и врз Вилсоновите човечки темели, така што ќе се ослободиме од сите омрази и одмазди, а вие, браќа Срби, напротив, поради своите преголеми страдања за кои се виновни не само нашите туѓински угнетувачи, туку и нашите браќа Бугари, вие поради тоа сте толку огорчени и кон тие наши бугарски браќа, што, ете, не сакате ни да слушнете Бугарите да влезат во нашето југословенско оро, а поради своето јунаштво сега се сметате за прв народ не само меѓу Словените, туку и во целиот свет. Ние тоа јунаштво го признаваме, но таа ваша гордост би ни била преголема пречка да учиме од сите, а пред сè од словенските народи.

Radić, стр. 211.

Стјепан Радиќ (1871-1928), политички водач на Хрватската селанска партија, бил водечки хрватски политичар по Првата светска војна, а убиен е во Парламентот во Белград поради тоа што ѝ се противел на доминантната српска политика. Овој напис го напишал непосредно по пропаѓањето на Австро-Унгарија и кратко пред обединувањето на јужнословенските земји во 1918 година.

Зошто Радик бара хрватска самостојност („во рамките на југословенската заедница“)? Дали се залага за независност по секоја цена? Што мислите за неговата идеологија (селанска република, славизам)? Дали овие идеологии се актуелни денес?

IV-8. Изјава на Србите, Хрватите и Бошњациите од Босна (1943)

Денес народите на Босна и Херцеговина преку својот единствен политички претставник, Државното антифашистичко собрание на Босна и Херцеговина, бараат нивната земја, која не е ниту српска, ниту хрватска ниту муслиманска, да биде слободна и обединета Босна и Херцеговина во која ќе се гарантира целосна еднаквост и рамноправност. Народите на Босна и Херцеговина сакаат заедно со другите народи рамноправно да учествуваат во изградбата на демократска федеративна Југославија.

Čolaković, стр. 17.

Какво сфаќање за карактерот на државата се искажува во овој текст?

IV-9. Декларацијата на Првото заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (1944)

Декларација донесена на Првото заседание на АСНОМ за основните права на граѓаните на демократска Македонија

1. Сите граѓани на федералната македонска држава се еднакви и рамноправни пред законите, не гледајќи (на) нивната народност, пол, раса и вероисповеданија.

2. На националните малцинства на Македонија се осигураваат сите права на слободен национален живот.

3. На секој граѓанин му је гарантирана сигурноста за личноста и имотот, загарантирано је правото на сопственост и часната ини-

цијатива во стопанскиот живот.

4. На секој граѓанин му је загарантирана слободата на вероисповеданијето и слободата на савеста.

5. На сите граѓани им се гарантира слободата на говорот, печатот, собирањето, договорот и слободата на дружението.

6. Изборното право на демократска Македонија го вршат избирачите со тајно гласување на основаније на општото, еднаквото, непосредното и личното изборно право.

7. Правото да избираат и да бидат избирани во сите изборни тела во народната влас (го) имајат секој граѓанин и секоја граѓанка кој се наполниле 18 години, ако не се провинети за некое престапление. До дека траје народно-ослободителната војна, по решеније на АСНОМ, може да се отстапи от принципите на тајното и непосредното гласување.

Малоумните лица, како и лицата што се провинат по одношеније на интересите на народно-ослободителната војна, се лишават от правата по точка 5 и 6 на оваја декларација.

8. Должност и чес је на секој за оружје способен граѓанин, без разлика на народнос и вера, да учествује како војник во редојите на народно-ослободителната војска и партизанските одреди.

9. Се забранујат и прогонујат сите фашиски и профашиски дејствија, оти се против слободата и независноста на братската заедница на народите во Југославија.

10. На секој граѓанин му је загарантирано правото на жалби против решенијата на органите на власта по начин предвиден во законот. Секој граѓанин има право на молба и поплака кај сите државни власти.

11. Народната власт се стара да (ја) отстрани неписменоста и да ја подигне народната култура како и да осигура бесплатна просвета.

Во манастирот „Св. отец Прохор Пчински“ на ИЛИНДЕН, 2 август 1944 год(ина).

За Антифашиското собрание на народното ослободување на Македонија

Секретар:

Претседател

Љубчо Д. Арсов

Методија Андонов-Ченто

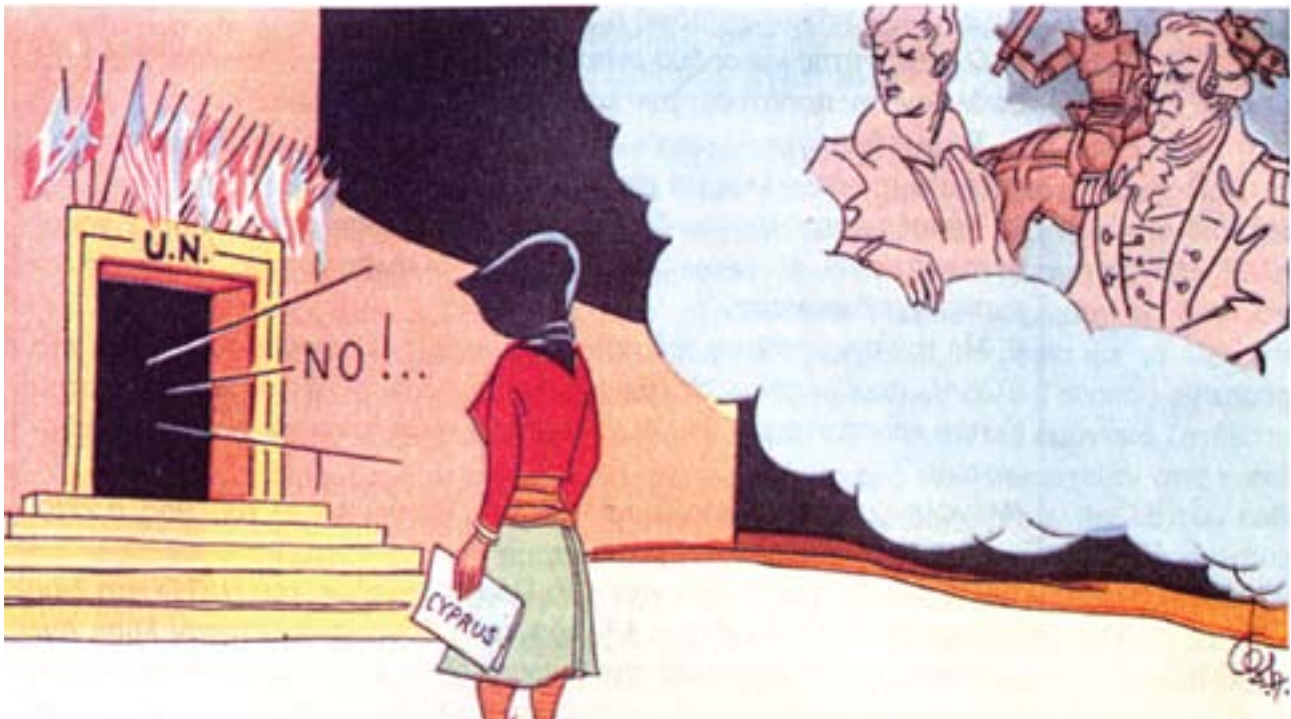
Документи II, стр. 593-594.

🔑 Прогласот за темелните права на граѓаните на демократска Македонија бил објавен од страна на Првото заседание на АСНОМ (Антифашистичко собрание на народното ослободување на Македонија), на 2 Август, 1944 година. Ова Собрание, во кое доминирале комунистите, било политичкото тело на вооруженото партизанско движење што се борело со германските и со бугарските сили во Македонија, ја воспостави основата за автономната македонска федерална единица во рамките на зацртаната заедничка југословенска држава на еднакви народи. Како такво, тоа е несом-

нено темелниот миг за идната независна македонска држава. Партизанските водачи посебно го избрале 2 Август, Илинден, за ден на прогласување на македонската држава, денот на Илинденското востание во 1903. Така се создала идејата за „вториот Илинден“, со која се нагласува континуитетот на вооружената борба.

Меѓутоа, голем дел од овие свечени демократски членови останале декларативни, бидејќи, на крајот, Југославија – а со тоа и Народна Република Македонија, која беше дел од неа – стана авторитарен политички систем од комунистички вид.

► сл. 29 Обраќањата на Кипар до Обединетите нации (1950-тите)

Карикатура од Ph. Demetriades во *Istoria tis Kyprou*, стр. 243.

🔑 Превод: Вашингтон, Лорд Бајрон и Јованка Орлеанка: „Па добро, зарем сета борба ни беше залудна?“

Во текот на антиколонијалната борба, грчката власт што ја застапувала грчката кипарска заедница четири пати се обратила до Обединетите нации, залагајќи се Кипар да

добие право на самоопределување. Во 1958 година со преиначеното барање наместо самоопределување се барала независност.

Зошто авторот ги избрал овие три ликови? Кои нации ги претставуваат? За какви борби зборуваат?

IV-10. Тешкотиите со кои се зачувала анти-колонијалната борба на Кипар (1955-1959), според анализите на водачот на ЕОКА, Георгиос Гривас (Дигенис)

Имаше голем број моќни играчи кои ми ставаа пречки на патот. Такви беа: (а) Англичаните, со нивните заплашувања и со ограничувањата што им ги наметнуваа на младите контролирајќи го основното образование; (б) родителите, кои се плашеа за животите на своите деца; (в) учителите, загрижени за влијанието врз дисциплината во училиштата и за образованието на своите ученици; (г) комунистите, кои сакаа да ги придобијат младите на своја страна исклучиво поради интересите на Партијата; (д) некои моќни луѓе, кои не можеа да сфатат од каква корист би биле младите, посебно учениците, во ослободителна борба што добила облик на вооружен судир.

Grivas-Dighenis, стр. 38-39.

Анализирајте ги сите аргументи што ги посочува водачот на анти-колонијалната борба како пречки за организирање на борбата.

Каков став има вашето општество кон вклучувањето на младите во политиката? (Имајте ги на ум ставовите во вашето семејство, на наставниците, пријателите и, воопшто, ставовите во општеството). Според вас, во колкава мера треба да се вклучуваат младите во политиката? А во воени судири?

IV-11. Стојалиштето на левичарската партија на кипарските Грци (АКЕЛ²⁴), 1955

Одвреме-навреме ЕОКА и Дигенис дрдорат чудни и несфатливи работи, според американскиот дописник што го „интервјуирал“. Дописникот навести и дека Англичаните го обучувале Дигенис за командос. Затоа, во најновото соопштение од ЕОКА, што го пренесе Атинското радио, Дигенис тврди дека

ако ОН одбиеле да расправаат за кипарското прашање, тогаш Кипарците самите ќе го кренеле островот во воздух и дека ќе направеле погром, и ќе се запалеле и себеси и Британците. Со оваа најава на ЕОКА, Дигенис и нивните суфлери признаваат неколку занимливи факти: дека кипарското прашање зависи од ОН. Тогаш, што значат жестоките зборови и вревата што ја креваат околу тие работи? Главно, дека признаваат оти нивната цел не е да им ги раскрваат носевите на Британците. Штом кипарското прашање зависи од ОН, тогаш зошто ЕОКА признаваат дека тоа што Атињаните, кои им робувале на туѓинците, ги оставиле на цедило било отворено и долно предавство?

Во ОН, како што се случи и лани, Американците нè оставија и нè предадоа, а СССР гласаше во наша корист. Па зарем не е злосторство тоа што и натаму сме залепени како школки за оние што нè предаваат и нè продаваат нудејќи ни воени бази?

Штом, како што признава ЕОКА, кипарското прашање ќе се решава во ОН, зарем не е очигледно дека најдобра одбрана ќе се даде со заедничкото учество на сиот кипарски народ, на што, пак, ЕОКА се противи?

Сево ова, во најдобар случај, покажува дека ЕОКА е политички заблудена, па поради тоа настапува авантуристички. Веруваме дека решението на кипарското прашање, пред сè, лежи во единството и во борбата на кипарскиот народ и на Грција. Тоа е главната и првенствена работа, а сето друго ќе си дојде потоа.

Големиот политички штрајк што се одржа на 2 август во Кипар, кој беше жестока демонстрација на единството на народот, докажа дека патриотите се на вистинскиот пат. Дајте му на народот порешително да ја продолжи борбата за единство и борбата за своите национални права. Тогаш ќе ја извојуваат победата, и покрај сиот отпор, сите противења и сите обиди да се подели народот.“

The New Democratic Newspaper, 7 август 1955 во:

Sp. Papageorgiou, AKEL.

²⁴ АКЕЛ: Прогресивна партија на работниот народ (Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou).

❓ ЕОКА: Ethniki Enosis Kyprion Agoniston (Националната организација на кипарските борци) била тајна десничарска организација што ја водела антиколонијалната борба на Кипар од 1955 до 1959. Целта на ЕОКА за обединувањето на Кипар со Грција ги исклучувала кипарските Турци, чие раководство се решило за соработка со Британците. Се формирала и една тајна организација на кипарските Турци која ја предводеле офицери на турската армија – по име Волкан, а која во 1958 се преименувала во ТМТ (Турска одбранбена сила) – а нејзина цел била да се одржи постојната состојба. Десничарската политичка ориентација на ЕОКА на крајот довела до судири со левичарските кипарски Грци, односно со поддржувачите на АКЕЛ, партијата што во претходните децении многупати победувала на локалните избори – единствените избори што ги дозволувала британската управа.

IV-12. Кипарските Турци против ЕОКА (1960)

ПРОДОЛЖУВА ТЕРОРИСТИЧКАТА БОРБА НА КИПАРСКИТЕ ГРЦИ

Петмина мртви за десет денови!

Макариос мора да ги осуди таквите чиновници! Намерите на ЕОКА се јасно ставени на знаење, и тоа мошне видливо: населението ќе се заплашува и теророт ќе продолжи со сета сила. Нема сомнеж дека секој што кова вак-

ви планови и самиот ќе го доживее истото. Терористичката организација ЕОКА уште еднаш тргна во смртоносен поход во првите месеци на Републиката. Овие терористички чиновници запреа по спогодбите од Цирих и од Лондон.

Дејствувањето на борците на ЕОКА, кои се бореа за да го обединат Кипар со Грција, отпрвин се насочуваше со груб речник што повикуваше на убиства и заплашување, а потоа полека почна да повикува и на *Еносис* („Единство“). За да ги оствари своите цели, ЕОКА јасно го создаде овој терористички поход заедно со нуждата да се постигне единство и соработка меѓу кипарските Грци. Без исклучок и колебање, секој Грк што ѝ се противи на ЕОКА, што ја предава и што не верува во нејзините големи амбиции, ЕОКА ќе го решета со своите куршуми и, како и до сега, ќе го гори, граба и измачува.

Турската заедница никогаш нема да ги заборава нападите врз неа, а нема да ги заборава ниту терористичките напади што ги истрпе поради оваа организација што наумила да ги оствари своите грандиозни цели. Во тој поглед, кипарските Турци се сосема свесни за значењето и за вистинската цел на овие терористички дејства.

Турските Кипарци со голема одбивност ќе одговорат на тие операции, кои не се добар знак за иднината на Република Кипар.

Макариос²⁵ мора да ги осуди ваквите чиновници на терористите кои избрале да сеат смрт и страв. Местата на кои се наоѓаат го налагаат тоа.

*Nasak*²⁶, бр. 73, 7октомври, 1960.

²⁵ Макариос III (1913-1977) студирал на Кипар, во Атина и во Бостон, а во Кипар се вратил во 1948 година. Веднаш по смртта на Макариос II, на 37-годишна возраст станал најмладиот архиепископ на Кипар (1950). Британците го осудиле на прогонство на Сејшелите од 1956 до 1957. На изборите на 13 декември 1953 го избрале за прв претседател на независна Република Кипар, а во 1961 младата Република ја внесол во членството на движењето на Неврзаните. На 15 јули 1974, превратот што го подготвила грчката воена хунта го соборила Макариос од власт, а тој избегал со авион за Лондон. Уследиле турските инвазии на 20 јули и на 15 август и поделбата на Островот. Макариос се вратил на островот во декември 1974, а умрел на 3 август 1977.

²⁶ *Nasak* (Секира) бил неделник што излегувал од 1959 до 1963 година. Го издавал Рауф Денкташ, амбициозен националистички политичар уште од 50-тите години на XX век, кој ја поддржувал „турскоста“ на кипарските Турци. Како противник на поумерената политика на првиот потпретседател на Република Кипар, Фазил Кучук, во 1960 година го избрале за претседател на Собранието на турската заедница. Во текот на судирите меѓу заедниците, избегал во Турција (1963/4-1967). Ги претставувал кипарските Турци при разговорите меѓу заедниците што се воделе под покровителство на ООН од 1968 година. Станал водач на кипарските Турци и во тоа својство во 2003 година придонесол да се отфрли третата верзија на планот на Анан.

 Со спогодбите од Цирих и од Лондон, во 1960 година се формира Република Кипар како независна држава под гаранции на Британија, Грција и Турција. Британските стратегиски интереси се обезбедиле со двете суверени бази на Островот, додека присуството на Грција и на Турција се обезбедило со распоредувањето на 850 грчки и 650 турски војници. Кипарските Грци се поделиле во однос на нивните ставови кон спогодбите, додека кипарските Турци го поддржувале Уставот. Рауф Денкташ постојано го повторувал своето сомневање дека кипарските Грци нема да го почитуваат Уставот и дека со тоа ќе ги загрозат правата на кипарските Турци. Обете заедници меѓусебно се обвинувале дека имале резерви со оружје и дека создавале неслужбени вооружени групи: во една прилика, пред независноста, Британците успеале да го заробат бродот „Дениз“ кој носел оружје на Островот. Во декември 1963 еден сериозен спор околу Уставот создал атмосфера во која избувнале насилни судири меѓу турската и грчката заедница на Кипар. Како резултат од тоа, во јануари 1964 година во Никозија се изградила линија на разграничување, попозната како „зелената линија“.

 Споредете ги текстовите IV-10, IV-11 и IV-12 и обидете се да ги разберете трите изложени различни ставови. Погледнете ги и текстовите I-39 и IV-6.

IV-13. Целите на „Хрватска пролет“ од почетокот на 70-тите години на XX век, според спомените на писателот Владо Готовац

Ако некој влезе невин во затвор, тој нема што да очекува. Може само да чека [...]

И јас сонувал сон за хрватската државност; тој сон мора да се оствари за да можеме да тргнеме понатаму и да почнеме да ја делиме судбината на целиот преостанат свет. За мене

државата е само неминовно зло. Тоа важи и за хрватската држава. Но тој сон мора да се оствари, и тоа како внатрешно прашање! Дури тогаш ќе мине таа вековна желба [...] и тогаш ќе почнеме да сонуваме друг сон – сон против државата.

Gotovac, стр. 129, 159.

 Кон крајот на шеесеттите години на чело на Хрватска биле релативно младите комунистички функционери, Савка Дабчевиќ-Кучар и Мика Трипало. Се обидувале да остварат поголема самостојност на Хрватска во рамките на Југославија. Исто така, се залагале и за некои демократски слободи, но во рамките на постојното комунистичко уредување. Народното име на ова движење било „Хрватска пролет“, а помалку популарното име му било „МАСПОК“. Движењето имало многу следбеници, особено студенти. Завршило во почетокот од 70-тите години од XX век. Дабчевиќ-Кучар и Трипало биле разрешени од функциите со одлука на Тито. Многумина кои го поддржувале движењето, особено интелектуалците, биле затворани. Еден од тие затвореници бил и писателот Владо Готовац. Минал четири години во злогласниот затвор Стара Градишка.

 Што сакал авторот да каже кога рекол „за мене државата е само неминовно зло“? Што мислите за парадоксот што еден противник на секаква држава го затвориле зашто се борел за хрватска држава? Дали националната држава е неопходна фаза за целосното укинување на државата?

IV-14. Меморандумот на Српската Академија на науките и уметностите (САНУ) (1986)

Застојот во развојот на општеството, економските тешкотии, нараснатите општествени напнатости и отворените меѓусебни суди-

ри, предизвикуваат длабока загриженост во нашата земја. Тешката криза не ги има зафатено само политичкиот и стопанскиот систем, туку и целокупниот јавен напредок на земјава. Секојдневни се појавите: неработништво и неодговорност на работното место, корупција, непотизам, отсуство на правна сигурност, бирократско самоволие, непочитување на законите, растечка недоверба меѓу луѓето и сè побезобсирен групен и индивидуален егоизам. Распаѓањето на моралните вредности и угледот на главните установи на општеството, недовербата во способноста на оние што одлучуваат се проследени со апатија и огорченост на народот, со отуѓување на човекот од сите носители и симболи на јавниот поредок. Објективното испитување на југословенската стварност ја допушта можноста сегашнава криза да се заврши со социјални потреси со несогледливи последици, не исклучувајќи дури и еден толку катастрофален исход како што е распадот на југословенската државна заедница. Пред она што се случува и она што може да се случи никој нема право да ги затвора очите.

[...] Во тој дух Сперанс (Кардељ²⁷) во својата книга *Развојот на словенечкото народно прашање (Razvoj slovenskega narodnog vprašanja)* го формулирал и теориски го развил решавањето на националното. Таа книга, главно, послужи како идеен образец за развојот на Југославија кон конфедерација на суверени републики и покраини, што конечно и се оствари со Уставот од 1974 година.

Двете најразвиени републики²⁸ кои со овој Устав ги остварија своите национални програми денес настапуваат како упорни бранители на постојниот систем. Благодарение на политичката положба на своите водачи во центрите на политичката моќ, тие и пред,

и по пресвртните шеесетти години ја имаа иницијативата во сите прашања од политичкиот и стопанскиот систем. Го кроеја по своја мера, и според своите потреби, општественото и економското уредување на Југославија.

[...] Со оглед на постојните облици на национална дискриминација, денешната Југославија не може да се смета за современа и демократска држава.

[...] Во таква светлина Југославија не се прикажува како заедница на рамноправни граѓани или рамноправни народи и народности, туку како заедница на осум рамноправни територии. Сепак, ни оваа рамноправност не важи за Србија поради нејзината посебна правно-политичка положба, која ги одразува стремежите српскиот народ постојано да се држи под контрола. Идејата-водилка на таквата политика беше „слаба Србија, силна Југославија“, која прерасна во влијателно мислење: ако на Србите, како најмногубројна нација, им се дозволи брз економски развој, тоа ќе претставува опасност за другите нации. Оттука и се користат сите можности да се постават што е можно повеќе пречки на нејзиниот стопански развој и на нејзината политичка консолидација. Едно од таквите мошне акутни ограничувања е сегашната уставна положба на Србија, недефинирана и полна со внатрешни конфликти.

[...] Односите меѓу Србија и покраините²⁹ не може да се сведат единствено, а ни претежно на формално правни толкувања на двата устава.³⁰ Се работи првенствено за српскиот народ и за неговата држава. Нацијата која по долга и крвава борба одново дојде до сопствена држава, која самата се избори и за граѓанска демократија и која во последниве две војни* загуби 2,5 милиони сонародници доживеа една апаратски составена партиска комисија да утврди дека по четири

²⁷ Едвард Кардељ (1910-1979) бил словенечки учител кој му пристапил на комунистичкото движење и станал еден од највисоките раководители на комунистичка Југославија. Бил главниот идеолог на титоизмот кој се залагал за јакнење на федерализмот.

²⁸ Словенија и Хрватска.

²⁹ Косово и Војводина.

³⁰ Уставите на Федеративна Југославија и на Република Србија.

* Бројката на српските жртви во двете светски војни е особено контроверзна.

децении во новата Југославија единствено таа нема своја држава. Полош историски пораз во мир не може ни да се замисли.

[...] Битна тежина на прашањето за положбата на српскиот народ дава околноста дека надвор од Србија, а особено надвор од потесна Србија, живеат мошне голем број Срби, поголем од вкупниот број припадници на одделни други народи. Според пописот од 1981 година, надвор од територијата на СР Србија живеат 24 насто, односно 1.958.000 Срби, што е значително повеќе отколку што во Југославија има Словенци, Албанци, Македонци, земени поединечно, а, речиси, исто колку што има Муслимани.

[...] Воспоставувањето на целосен национален и културен интегритет на српскиот народ, независно од тоа во која република или покраина се наоѓа, е негово историско и демократско право.

[...] За да се задоволат легитимните интереси на Србија, неминовно се наметнува ревизија на тој Устав. Автономните покраини би морале да станат вистински составни делови на Република Србија, така што би им се дал толкав степен на автономија што не го нарушува интегритетот на Републиката и што го обезбедува остварувањето на општите интереси на пошироката заедница.

Нерешеното прашање на државноста на Србија не е единствениот недостаток што треба да се отстрани со уставните промени. Со Уставот од 1974 година Југославија стана мошне лабава државна заедница во која се размислува и за други алтернативи, а не само за југословенската, како што покажуваат неодамнешните изјави на некои словенечки јавни функционери и претходните ставови на македонските политичари. Ваквите размислувања и темелно извршената дезинтеграција наведуваат на помислата дека на Југославија ѝ се заканува опасност од натамошно нагризување. Српскиот народ не може спокојно да ја очекува иднината во таква неизвесност. Затоа, мора да им се отвори можност на сите нации во Југославија да се изјаснат за своите стремежи и намери.

[...] Без рамноправното учество на српскиот народ и на Србија во целокупниот процес на донесување и реализирање на сите витални одлуки, Југославија не може да биде силна; а би се довел во прашање и нејзиниот опстанок како демократска и социјалистичка заедница.

Една развојна епоха на југословенската заедница и на Србија очигледно се затвора со една историски истрошена идеологија, со општа стагнација и со сè поизразените назадувања во економската, политичката, моралната и културно-цивилизационската сфера. Таквата состојба императивно налага коренити, длабоко обмислени, научно засновани и решително спроведувани реформи на целокупната државна структура и општествена организација на југословенската заедница на народи, а во сферата на демократскиот социјализам и забрзано и поплототворно вклучување во современата цивилизација. [...]

<http://www.haverford.edu/relg/sells/reports/memorandumSANU.htm>

Меморандумот на САНУ се критикува (особено надвор од Србија), бидејќи се доживува како политичка платформа за српскиот национализам и бидејќи се смета дека токму тоа била програмата за создавање на Велика Србија, што послужила како идеолошка подлога за подоцнежните политики на Слободан Милошевиќ и за војните во 90-тите години на XX век.

Обидете се да согледате зошто во текстот се тврди дека Тито се обидел да го ограничи српското влијание во комунистичка Југославија? Дали на тоа го навело искуството со тензиите што ги создавале пансрпските политики во периодот меѓу двете Светски војни? Дали била оправдана огорченоста на Српската академија на науките и уметностите? Според вашите сознанија, дали и претставниците на другите републики ги делеле нивните видувања?

IV-15. Став на еден Словенец за јазичното прашање во комунистичка Југославија (1987)

Односите во Југославија сигурно ќе беа идеални ако Словенците знаеја српскохрватски, можеби дури и ако ги знаеја српскиот и хрватскиот како посебни јазици, а можеби и македонскиот; ако Србите и Хрватите знаеја словенечки и македонски; и ако Македонците знаеја уште по еден или два јазици покрај својот. Во стварноста, Словенците навистина се обидуваат да остварат еден таков однос. На пример, Словенчињата во основното училиште го учат српскохрватскиот јазик како задолжителен предмет. Меѓутоа, Србите и Хрватите обично не го учат словенечкиот јазик во осмолетката. Тоа значи дека несвесно начелото [за јазична еднаквост] го применуваме еднострано. Словенечкиот е јазик од втор ред во Југославија, факт што ќе се потврди со една површна анкета, а за кој има и илјадници анегдоти. Србите и Хрватите се свесни дека познавањето на словенечкиот јазик за нив не е строга неопходност. Нивните контакти со Словенците ги поучиле дека Словенците во најголем број случаи се расположени да им зборуваат на нивниот мајчин јазик. Си мислам дека ако на Србин или на Хрват му речете дека треба да учи словенечки, ќе си го постави најлогичното прашање: „Зошто да учам словенечки кога тоа време можам да го искористам за да научам јазик што може да се употреби за нешто поитно, за нешто со што се среќавам секојдневно и од што зависат мојата благосостојба и мојот напредок?“

Мноштво Словенци, особено оние што работат на сојузни работни места, мислат дека познавањето на српскохрватскиот е нивна морална должност, надевајќи се дека ќе ги убедат и другите граѓани дека треба да научат словенечки. Мислам дека таквото гледиште е погрешно и дека на крајот на крајштата Словенците треба да се запрашаат, како што се прашуваат и другите: „Зошто да учам српскохрватски кога тоа време можам

да го искористам за да научам некој поважен јазик? Зошто Словенците да не учат англиски, германски и руски, наместо да учат српскохрватски?“

Одговорот е во стравот, кој веќе илјада години е одлика на Словенците. Замислете Словенец во странство, во дипломатска делегација или во војска. Наеднаш гледа дека е сосема сам среди мноштво претставници на својата земја кои зборуваат српскохрватски. Единствениот можен заклучок е дека е сред [претставници на] *земја во која се говори српскохрватски јазик*, а не претставници на српската и на хрватската нација. Јазичното прашање станува прашање на родољубие и на крајот дури и на предавство [...]

А сега се поставува едно од најважните прашања: како можете да зборувате лице в лице со државата ако ве фатил уплав? Сите имале такви искуства. Некој пред командантот, некој пред управителот, некој пред строгиот наставник – порано или подоцна на крајот ќе запелтечите. Словенците пелтечат на југословенскиот јазик. Само дома можат да зборуваат течно, во семејството и во домашните установи.

Така станува спорно начелото што вели дека луѓето во многуфункционалните држави стануваат еднакви ако знаат два или повеќе јазици. Може да се применува само еднострано, а дури и тоа еднострано почитување на начелото не е поштедено од внатрешни противречности. Ако сме го рекле тоа, тогаш сме рекле и дека Југославија не е земја на еднакви нации и на еднакви јазици и дека, со оглед на практиката, нема ни да стане таква земја.

Јазичниот проблем [...] не значи дека словенечкото национално прашање започнува со прашањето за јазикот.

Stokes, стр. 283-284.

Што мислите за незадоволството на Словенецот поради несиметричните односи во навидум егалитарната Федеративна Југославија? Можело ли да се најде решение за ова прашање?

IV-16. Мајската декларација на Словенечкиот демократски сојуз (1989)

Потписниците на оваа декларација го изјавуваат следново:

1. Сакаме да живееме во суверена држава на словенечкиот народ.
2. Сакаме Словенија, како суверена држава, сама да решава за поврзувањето со јужнословенските и со другите народи во преуредената Европа.

Во врска со историските стремежи за политичка независност на словенечкиот народ, словенечката држава може да се заснова врз:

- почитување на човековите права и слободи;
- демократија што вклучува политички плурализам;
- социјално уредување што ќе гарантира духовна и материјална благосостојба во согласност со стварните услови и со човечките можности на државјаните на Словенија.

Repe, стр. 198.

Мајската декларација од 1989 беше прогласена на 8 мај 1989 година од страна на првата опозициска партија „Словенечки демократски сојуз“ (Slovenska demokratična zveza), која заедно со другите опозициски партии, обединети во коалицијата „Демос“, победи на изборите во 1990 година. Мајската декларација ја потпишаа и низа други опозициски партии и групи.

Анализирајте го текстот.

IV-17. Фудбалот и национализмот – хрватски навивач се сеќава на своето патување на натпреварот меѓу белградски Партизан и загребски Динамо (1989)

Се зборува дека во Белград ни подготвиле топли сендвичи. Нема потреба. Атмосферата е сè потопла, а како што секнуваа вискитото и коњакот, така растеше и расположението. Вагонот беше изложен на акустичен терор:

„Од Загреб група цела, и крвта ни е сино-бела!“, а не изостанаа ниту национално обоените песни. Сепак се патува за Белград, а во ова вжештено време присуството на двајца, доста толерантни милиционери, не е причина да не се отпее сонгот, чија јавна употреба до неодамна не можеше да се замисли: „Еј, Динамо ќе загинаш за тебе, како Стјепан Радиќ за Хрватите!“ Во воздухот се чувствува националниот набој, сè се врти околу Динамо, Загреб, Хрватска, па кога ќе го прашате 22-годишниот студент по економија од добро ситуирано семејство зошто патува во Белград кога денес тоа е опасно и кога им кажале да останат дома, идниот економист ќе ви рече: „Патуваме зашто го сакаме единствениот вистински загребски клуб, зашто тоа ни причинува задоволство, и на крајот – уживаме да ги тепаме Циганите“. А ако ги прашате дали тоа им е единствената содржина што ги прави задоволни, ќе ви речат дека не го знаат бројот на девојките што ги извисиле поради Динамо. [...]

Блиску сме до стадионот, се слуша руморот на трибините, преку врвовите на Партизановиот колос сјае доминантната купола на Светосавскиот храм. И Јужна е веќе полна гробари, андертејкерси и како веќе не се викаат, начичкан е со транспаренти, во емоционално бунило. За гостите од Загреб е исчистено едно сепаре без можност за допир. А Партизановата Јужна грми: „Партизан, Партизан е вистинскиот тим, и Слободан Милошевиќ се гордее со него!“ Но, навредите не летаат во количествата на кои сме свикнале во последниве години.

www.badblueboys.hr

Идентитетите често се изразуваат преку поддршката на одредени спортски тимови. Во општествата каде што е забрането отвореното искажување на националните чувства, како што било случај во комунистичка Југославија, навивањето за одредени фудбалски клубови било начин да се искаже својот национален идентитет. Од четирите најсилни фудбалски клубови во Југославија, два биле од Хрватска, а два

од Србија. „Бед блу бојс“ се навивачите на загрепски Динамо, „Торцида“ на сплитски Хајдук, „Делии“ на белградска Црвена ѕвезда, а „Гробари“ на белградски Партизан. Тепачките меѓу навивачите станале пожестоти со приближувањето на падот на Југославија, а кулминирале во 1990 на натпреварот меѓу загрепски Динамо и белградска Црвена ѕвезда.

❓ Што мислите, зошто фудбалот станал толку важен начин на изразување на националниот идентитет? Зошто навивачите ги споменуваат Стјепан Радиќ и Слободан Милошевиќ? Опишете ги националните конфликти на некои неодамнешни првенства? Мислите ли дека фудбалските клубови можат да изразуваат други, освен национални, на пр. локални идентитети, кои може да бидат еднакво неспојливи? Можете ли да посочите примери од својата земја?

IV-18. Писателката Дубравка Угрешиќ ги осудува поделбите и војните во 90-тите години на XX век

Дали сум се запрашала некогаш колку сум производ на долгогодишното ракотворење на системот во кој живеам, а колку сум сопствен производ? И зарем не сум во овој миг НИКОЈ, само број без идентитет, зарем не сум анонимно човечко месо во рацете на господарите на војната? Зашто тие, господарите на војната во мое име, без да ме прашаат, одлучуваат во која земја ќе живеам, на кој јазик ќе пишувам, на која култура ќе ѝ припаѓам, решаваат дали ќе им го подарат или ќе им го одземат животот на моите ближни, на моите пријатели, дали ќе ги разурнат моите градови, решаваат за името на мојата улица, ми го бришат минатото, ми ја одредуваат сегашноста [...]

Ugrešić, стр. 121.

Дубравка Угрешиќ, родена во 1949, позната писателка на романи, ја напуштила Хрватска во 1993 година поради своето несогласување со поразителното јавно мислење во однос на војната и националното единство.

❓ Какви чувства искажува писателката? На кој начин политичките промени влијаеле врз животот на обичниот народ? Мислеле ли политичарите на тоа како ќе се одразат нивните одлуки врз животот на луѓето? Во тој контекст, може ли да ја сметаме политичката пропаганда за средство со кое политичарите ги убедуваат обичните луѓе дека нивната политика е исправна?

IV-19. Односот меѓу хрватскиот и српскиот јазик – мислењето на хрватскиот лингвист Стјепан Бабиќ (2003)

Ако сега земеме да ги разгледуваме хрватскиот и српскиот литературен јазик, лесно ќе биде да се утврди дека меѓу нив постојат разлики. За нив може доста да се теоретизира, но во оваа пригода подобро е да бидеме сосема конкретни. Да земеме еден очигледен пример.

Кога го поместуваме избирачот на радиото, слушаме различни јазици и ако ги познаваме знаеме кој е кој. Така, ги разликуваме италијанскиот, францускиот, шпанскиот, рускиот... Еднакво разликуваме и кога се зборува на хрватски, а кога на српски. Кога на страницата А ќе чуеме ваков почеток: (...) „Данас је 30 коловоза. Метеоролози најављују лијепо и ведро вријеме“ (Денес е 30 август. Метеоролозите најавуваат убаво и ведро време), знаеме дека тоа е хрватски, а кога на страницата Б ќе слушнеме: „(...) Данас је 30 август. Метеоролози за данас најављују лепо и ведро време“, знаеме дека тоа е српски.

www.fokus-tjednik.hr

Во текот на XIX век „националните“ литературни јазици настанале од различни дијалекти што се говореле во разни региони и подрегиони. Во случајот со хрватскиот, лингвистите од XIX век го избрале штокавскиот дијалект од трите главни дијалекти – штокавскиот, кајкавскиот и чакавскиот – за основа на заедничкиот литературен јазик. Овој дијалект бил најблиску до српскиот и, впрочем, бил основа и за српскиот литературен јазик. Во време на комунистичка Југославија (1946-1991) овој стандарден јазик често се нарекуваше српскохрватски (или хрватскохрватски) и често се тврдеше дека Србите и Хрватите, всушност, зборуваат ист јазик и дека само користат различни писма. Во текот на распаѓањето на Југославија и формирањето на новите национални држави преовладуваше идејата дека хрватскиот и српскиот се два сосема различни јазици, а некои луѓе дури и идентификуваа и посебен босански јазик.

Какво е вистинското мислење на лингвистот Бабиќ за јазичниот спор околу хрватскохрватскиот јазик? Разгледајте ги подробно двата цитата. Што мислите за конкретните разлики меѓу двете реченици? Дали го потврдуваат исказот дека мора да совладуваме два различни јазици?

IV-20. Реакции на прикажувањето на српски филм во Хрватска со хрватски титл (1999)

„Вежите се, полећемо“ (Врзете се, полетуваме) вели еден лик од филмското платно, оздола пишува: „Вежите се, полећемо“. Баш така. Тогаш на платното се појавува натпис на латиница „Београд, јесен 1991“, а под него титлот на латиница ни објаснува: „Београд, јесен 1991“ ... Во киното лудило. Смеа, солзи радосници и воодушевено плескање по колената, уште не поминала првата минута од филмот. Нема збор, ова веројатно е најлудото филмско остварување во филмската историја, што

може да се спореди само со филмските остварувања на американската нема комедија. Се разбира, ова се „Рани и титли“, прв српски филм во службената и суверена хрватска филмска дистрибуција..., а сето друго веќе е легенда.

Jurak

Што можете да заклучите за хрватско-српското јазично прашање? Зошто е важно за националниот идентитет? Дали прашањето на јазикот е работа само на лингвистите или и лаиците имаат право да се занимаваат со него? Зошто прашањето за хрватскохрватскиот јазик создава смешни ситуации?

IV-21. Поделениот идентитет на една млада жена во Хрватска

Не ги сакам губитниците. Аутсајдерите. Луѓето кои мораат да се смешкаат. И да бидат пристојни. Не ги сакам ни Србите во Хрватска. Тие кога ќе кажат „Бабиќ“, секогаш додаваат: „од Корчула“. А не се од Корчула. Туку од Далматинска Загора. Од некое свирипичино во кое Бабиќ е нешто друго. ОК. И таму има Бабиќи Хрвати. Ама Бабиќ Хрватот никогаш не објаснува. И не додава „од Корчула“. [...]

А сепак, некои луѓе се Срби и се чувствуваат како Срби. Мислат дека тоа е нормално, да се биде Србин. Знаеш. Мајка Србинка, дедото им лежи на српските гробишта во Бенковац каде што на надгробниот камен во високата трева нешто му пишува на кирилица; си имаат свои слави, поповите им се рунтави и смеат да се женат... А кога ќе се роди мал Србин му даваат име Алимпије или Сава или Танасије. И тој мал Србин и малата Србинка Лепосава од мали нозе знаат дека се тоа. Сè им е јасно. Може понекогаш да кажат дека се од „Корчула“ ама знаат дека не се. Капирате? Но јас. Мојот случај. Тоа е фрка. Јас не сум Србинка! Јас сега, веднаш, со задоволство би станала и би викала на сет глас во мракот: „Не сум Србинкаааа!“

Rudan, стр.14-15.

 Ова е извадок од романот *Уво, грло, нож*, од Ведрана Рудан (родена 1949 година) писателка, новинарка и агент за трговија со недвижности. Главниот лик во романот е Тонка Бабиќ, чија мајка е Хрватка, а татко ѝ е Србин.

 Опишете ги проблемите на Тонка Бабиќ со својот идентитет. Какви се националните чувства на Тонка? Како ја објаснувате идејата дека „Бабиќ Хрватот“ нема потреба дополнително да го објаснува своето потекло, но „Бабиќ Србинот“ има? Сте слушнале ли за слични ситуации на поделен национален идентитет во вашата земја?

IVв. Надминување на национализмот?

IV-22. Општиот рамковен договор за мир во Босна и Херцеговина (1995)

Република Босна и Херцеговина, Република Хрватска и Сојузна Република Југославија („Страните“)

согледувајќи ја потребата од сеопфатен договор заради окончување на трагичниот судир во регионот,

сакајќи, да придонесат кон таа цел и да ги помогнат трајниот мир и стабилноста,

потврдувајќи дека ги прифаќаат Договорените темелни начела од 8 септември 1995, Дополнителните договорени темелни начела од 26 септември 1995 и Договорот за прекин на огнот од 14 септември и 5 октомври 1995,

имајќи го предвид Договорот од 29 август 1995 со кој делегацијата на Сојузна Република Југославија се овластува од страна на Република Српска да ги потпише деловите на мировниот план кои се однесуваат на неа, со обврска за строго и доследно спроведување на постигнатиот договор, се согласија со следново:

Член I

Страните ќе ги уредат своите односи во согласност со начелата наведени во Повелбата на Обединетите нации, како и со Хелсиншкиот завршен документ и со другите документи на Организацијата за европска безбедност и соработка. Конкретно, страните целосно ќе ја почитуваат меѓусебната

суверена еднаквост, споровите ќе ги решаваат по мирен пат и ќе се воздржуваат од дејствија, со закани или со употреба на сила или на друг начин, против територијалниот интегритет и политичката независност на Босна и Херцеговина или на која било друга држава.

Член II

Страните го поздравуваат и го поддржуваат договореното во врска со воените аспекти на мировното решение и за аспектите на регионалната стабилизација, во согласност со наведеното во Договорите, во Прилог 1-А и Прилог 1-Б. Страните во целост ќе го почитуваат и поддржуваат исполнувањето на обврските преземени во Прилог 1-А, и целосно ќе се придржуваат кон своите обврски наведени во Прилог 1-Б.

Член III

Страните го поздравуваат и го поддржуваат договореното во врска со разграничувањето на двата ентитета, Федерацијата на Босна и Херцеговина и Република Српска, како што е утврдено во Прилог 2 од Договорот. Страните во целост ќе го почитуваат и ќе го помагаат исполнувањето на обврските преземени со него.

Член IV

Страните ја поздравуваат и ја поддржуваат Програмата за избори за Босна и Херцеговина наведена во Прилог 3. Страните во целост ќе го почитуваат и ќе го помагаат остварувањето на таа програма.

Член V

Страните го поздравуваат и го поддржуваат договореното во врска со Уставот на Босна и Херцеговина, како што е утврдено во Прилог 4. Страните во целост ќе го почитуваат и ќе го помагаат исполнувањето на обврските преземени во него.

Член VI

Страните го поздравуваат и го поддржуваат договореното во врска со основањето Арбитражен суд, Комисија за човекови права, Комисија за зачувување на националните споменици, како и со јавните претпријатија на Босна и Херцеговина, во согласност со наведеното во Прилозите од 5 до 9. Страните во целост ќе го почитуваат и ќе го помагаат исполнувањето на обврските преземениво нив.

Член VII

Согледувајќи дека почитувањето на човековите права и заштитата на бегалците и на раселените лица се од пресудно значење за постигнување траен мир, Страните се согласуваат со одредбите за човековите права наведени во Поглавје 1 од Договорот во Прилог 6, како и со одредбите за бегалците и за раселените лица, наведени во Поглавје 1 од Договорот, во Прилог 7, и ќе ги почитуваат во целост.

Член VIII

Страните го поздравуваат и го поддржуваат договореното во врска со спроведувањето на овој мировен план, вклучувајќи го особено цивилното (невоено) спроведување, во согласност со утврденото со Прилог 10 кон овој Договор, и меѓународните полициски сили, согласно со договореното во Прилог 11.

Член IX

Страните се обврзуваат на целосна соработка со сите субјекти вклучени во спроведувањето на ова мировно решение, наведени во Прилозите кон овој договор, или кои на друг начин ќе ги овласти Советот за безбедност на Обединетите нации, во согласност со обврската на сите Страни да соработуваат во истрагите и судското гонење во врска

со воените злосторства и другите повреди на меѓународното хуманитарно право.

Член X

Сојузна Република Југославија и Република Босна и Херцеговина меѓусебно се признаваат како суверени и независни држави во рамките на нивните меѓународни граници. Другите аспекти на нивното меѓусебно признавање ќе подлежат на натамошни разговори.

Член XI

Овој Договор стапува во сила со чинот на нејзиното потпишување.

Составено во Париз, на 14 декември 1995 година, на англиски, босански, српски и хрватски јазик, при што секој текст е еднакво автентичен.

http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=379

Мировниот договор што ја оконча војната во Босна од 1992 до 1995 се постигна во Дејтон (САД), но конечниот документ се потпиша во Париз, со претставници на специјалниот преговарач на Европската Унија, како и на претставници на Франција, Германија, Русија, Обединетото Кралство и Соединетите Американски Држави во својство на сведоци. Најголем дел од конкретните одредби се подробно разработени во дванаесетте прилози.

IV-23. Договорот меѓу Република Унгарија и Романија за меѓусебно разбирање, соработка и добрососедство (1996)

Член 1

(1) Република Унгарија и Романија (во натамошниот текст „договорни страни“) меѓусебните односи ќе ги засноваат врз доверба, соработка и меѓусебна почит.

[...]

Член 3

(1) Договорните страни потврдуваат дека во меѓусебните односи ќе се воздржуваат од примена, и од закана со примена на сила

против територијалниот интегритет и политичката независност на другата договорна страна, како и од секакви дејства што не се во согласност со целите на Обединетите нации и на Хелсиншкиот завршен документ. Исто така, ќе се воздржуваат од поддржување такви дејства и нема да им дозволуваат на трети лица да ја користат нивната територија за извршување слични дејства против другата договорна страна.

(2) Договорните страни сите спорови меѓу нив ќе ги разрешуваат исклучиво по мирен пат.

Член 4

Договорните страни, во согласност со начелата и правилата на меѓународното право и начелата од Хелсиншкиот завршен документ, потврдуваат дека ќе ја почитуваат неповредливоста на нивната заедничка граница и територијалниот интегритет на другата договорна страна. Понатаму, потврдуваат дека не полагаат право на делови од територијата на другата држава и дека нема во иднина да изнесуваат тврдења дека полагаат такви права.

Член 5

(1) Во насока на остварување на целите на овој Договор, договорните страни ќе создадат соодветна рамка за соработка на сите полиња што се од заеднички интерес. [...]

Член 7

(1) Договорните страни ќе ги прошират меѓусебните односи и соработката во меѓународните организации, вклучително и во регионалните и подрегионалните организации. Меѓусебно ќе се поддржуваат во напорите за интегрирање во Европската Унија, НАТО и Западноевропската унија.

[...]

Член 14

Договорните страни ќе ја промовираат климата на толеранција и разбирање меѓу граѓаните од различно етничко, верско, културно и јазично потекло. Ги осудуваат ксенофобијата и сите пројави засновани врз расна, етничка и верска омраза, дискриминација и предрасуди и ќе преземаат делотворни мерки за спречување на сите такви појави.

Член 15

(1) а) При уредувањето на правата и на должностите на припадниците на националните малцинства што живеат на нивните територии, договорните страни се обврзуваат да ја применуваат *Рамковната конвенција на Советот на Европа за заштита на националните малцинства*, доколку во нивното домашно законодавство не постојат поповолни одредби за правата на припадниците на националните малцинства.

б) Не доведувајќи ја во прашање содржината на претходниот став, договорните страни, со цел да го штитат и развиваат етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на унгарското малцинство во Романија и на романското малцинство во Унгарија, како законски обврски ќе ги применуваат одредбите со кои се утврдуваат правата на припадниците на таквите малцинства содржани во документите на Обединетите нации, на Организацијата за безбедност и соработка во Европа, како и во Советот на Европа, наведени во *Прилогот* кон овој Договор.

[...]

Член 19

(1) Договорните страни ќе поддржуваат и ќе овозможуваат директни контакти меѓу своите граѓани.

(2) Договорните страни ќе ги прошират своите конзуларни односи и ќе ги поедностават преминувањето на границата и царинската контрола, а ќе отворат и нови гранични премини и ќе ги прошират постојните во согласност со своите можности, со цел да го олеснат сообраќајот на лица и стоки. За таа цел ќе склучат соодветни договори.

<http://www.htmh.hu/dokumentumok/asz-ro-e.htm>

Наведете ги главните одредби за безбедносните и „високополитичките“ прашања во романско-унгарскиот договор од 1996. Дали се вградиле и одредби што ги засегаат обичните луѓе и нивното живеење? Што мислите за последниве? Дали биле оправдани?

IV-24. Проценка врз основа на личните искуства во врска со односите меѓу Романците и Унгарците во подрачја со мешовито население (2001)

	Постои конфликт	Постои соработка	Нерелевантно прашање или нема одговор
Етнички Романци (вкупно)	3%	20%	77%
Етнички Романци што живеат во Трансилванија	5%	46%	49%
Етнички Унгарци	6%	70%	24%

http://www.intercultural.ro/carti/interculturalitate_detaliu_capitol2-1.htm#mirceakivu

Какви заклучоци може да извлечеме од резултатите од оваа истражување на јавното мислење? Што мислите за фактот дека во мешовитите подрачја во Трансилванија бројот на луѓето кои се изјасниле дека односите меѓу Романците и Унгарците се добри е над националниот просек?

IV-25. Охридскиот рамковен договор со кој му се стави крај на вооружениот судир во Република Македонија (2001)

Рамковен договор

13.08.2001

Точките во наредниов текст даваат усогласена рамка за обезбедување на иднината на демократијата во Македонија и овозможување на развојот на поблиски и поинтегрирани односи помеѓу Република Македонија и Евро-атлантската заедница. Овој Рамковен договор ќе го промовира мирниот и хармоничен развој на граѓанското општество, истовремено, почитувајќи го етничкиот идентитет и интересите на сите македонски граѓани.

Основни принципи

1.1. Целосно и безусловно се отфрла употребата на насилство за остварување политички цели. Само мирни политички решенија можат да ја загарантираат стабил-

ната и демократска иднина на Македонија.

1.2. Суверенитетот и територијалниот интегритет на Македонија, и унитарниот карактер на државата, се неповредливи и мора да се зачуваат. **Не постојат територијални решенија за етничките прашања.**

1.3. **Мултиетничкиот карактер** на македонското општество мора да се зачува и да најде свој одраз во јавниот живот.

1.4. Една современа демократска држава, во природниот тек на својот развој и созревање, мора постојано да обезбеди нејзиниот Устав целосно да ги исполнува потребите на сите нејзини граѓани во согласност со највисоките меѓународни стандарди, коишто и самите постојано се развиваат.

1.5. Развојот на локалната самоуправа е од суштествено значење за поттикнување на учеството на граѓаните во демократскиот живот, и за унапредување на почитувањето на идентитетот на заедниците.

Рамковниот договор, со меѓународно посредство, му стави крај на вооружениот конфликт во Република Македонија. Потпишан од Претседателот и водачите на најголемите политички партии, договорот предвиде низа измени на Уставот и конкретни законски измени заради заштита на правата на Албанците и на другите малцинства. Како резултат на Рамковниот договор, земјата се придвижи кон граѓанска држава, со што го нагласи својот мултиетнички и мултикултурен карактер.

IV-26. Спортот како начин да се надмине национализмот. Кипарски Грци навиваат за локален турски фудбалски тим (2003)

Треба да се каже нешто повеќе за Афанија³¹. Селото има фудбалски клуб што игра во Првата северна лига и е опасно блиску до дното на табелата, па следната година може да падне во Втората лига. За два дена игра пресуден натпревар што ќе одлучи дали ќе остане во Првата лига. Кипарските Грци од Афанија, кои се бегалци веќе 29 години, решаваат масовно да одат на натпреварот за да ги поддржат соселаните и да навиваат за нив на тој пресуден натпревар. Дури и дадоа оглас во грчките весници на Кипар и ги повикуваат сите кипарски Грци од Афанија да одат на натпреварот...

Report, 46, стр. 27.

► сл.30 Зелената линија што ја разделува Никозија (2003)

³¹ Афанија е село што кипарските Грци го напуштиле во 1974 и во него сега живеат само кипарски Турци.

IV-27. Две мислења за отворањето на Зелената линија меѓу грчкиот дел и турскиот дел на Кипар (23 април 2003)

А. Проценката на Никос Анастасиу објавена на интернет

По она вчера веќе ништо нема да биде исто. Повеќе од 2 000 кипарски Турци и над 1 000 кипарски Грци преминаа од едната страна на другата, додека многумина политичари само гледаа, неспособни во својот тесен „универзум“ да ја сфатат чудесноста на она што се случуваше. За првпат по 1974 година, истите луѓе што ни ги наметнаа ограничувањата сега почнаа да ги креваат. Кипарските Грци и кипарските Турци отидоа од едната страна на другата, се шетаа кај што сакаа, ги посетуваа своите гратчиња и села, се наоѓаа со милите и одамна загубени пријатели, без да ги следи полиција и да ги испрашува. Каде и да одеа имаше радост и добредојде и смеа и солзи радосници. Да, секаде! Граѓаните навистина се пред политичарите. Се разбира, она што се случува не е трајното политичко решение што ни треба. Но тоа е силен катализатор за решение.

Report, 46, стр. 26.

Б. Турски учител од Фамагуста ја опишува посетата од едно кипарско грчко семејство (2003)

Денес на гости ни дојде една двојка од другата страна. Изгледаа како и многумина Грци и Турци [од Кипар], кои сакаа да ја искористат можноста да си ги посетат родните места во кои проживеале дел од својот живот. Посакаа да ја сетат радоста да се биде на неподелен остров и да ги споделат чувствата што отсекогаш живееле во нивните срца. Не беа за кај нас, но нивниот автомобил застана веднаш зад аголот и изгледа прашуваа за адреса на улицата што одамна беше добила друго име. Но жителите од маалото веднаш се сетија на старото име, улица Моцарт. Жена ми и јас баш бевме кај капијата [...] Госпоѓата, Елени се викаше, но името

и го дознавме подоцна, рече: „Баба живееше во една куќарка тука; сакав да дојдам и да ја видам куќарката. Уште ми е многу жив споменот на неа. Баба ми ме носеше тука и си играл под дрвјата. Онаму имаше две палми“. [...] Годиците беа безмилосни, куќарчето беше пропаднало од негрижа. Но палмата си стоеше. [...]

Ги поканивме кај нас дома. [...] Какви сме ние Кипарците, не ни требаше повеќе од минута да се запознаеме.

Тогаш Елени ни ја раскажа својата приказна. [...] „Слушнав на радио дека ќе се тргне ле барикадите. Во срцево ми навре желба да дојдам и да го видам куќарчето на баба ми. Имам мили спомени оттука. Ги замолив лекарите да ме пуштат, да ми дадат излез, да го видам куќичето на баба ми. [...]

Тој [Николас] објасни: „Ви ги гледав демон-

страциите. Гласовите и повиците на луѓето уште ми ечат во уштите: „Ирини“, „мир за сите Кипарци“, „Кипар еднакво е дом и на Турците и на Грците“. Вели: „не можев веќе да ги кријам чувствата. Липав. Липав за сите нас. Липав и ги колнев сите тие што ги разделуваа Кипарците. Не го заслуживме ова“. Последново што го рече засекогаш ќе ми гори во срцево како оган.

Report, 46, стр. 25.

Каков е ставот на обичните луѓе кон политиката и кон политичарите во текстов? Коментирајте го исказот на Николас „Не го заслуживме ова“. Можат ли обичните луѓе да одиграат улога во надминувањето на национализмот? Знаете ли за други примери на разделени земји или градови во Европа во XX век?

Завршно прашање:

Ако во минатото национализмот се јакнел со образовни средства, можете ли да смислите начин како во иднина да се намалат националните тензии?